
Giannis PANOUSSIS (Danis PANUSIS)¹

Prenatrpanost zatvora (u Evropi) i ideološko oslobađanje

Prenatrpanost zatvora ili prenaseljenost krivičnih ustanova, danas čini jedan od najsloženijih i najtežih problema za rješavanje s obzirom na moralne, krivične, ustavne i kriminogene reperkusije.² Prenatrpanost zatvora je vezana za mnogobrojne parametre socijalnog, krivičnog ili kriminalno-političkog parametra od kojih su najvažniji:

- a) konzervatizam javnog mišljenja;
- b) oskudnost sredstava lokalne ekonomije;
- c) otpori prema primjeni alternativnih kazni;
- d) poteškoće u modernizaciji i proširenju raspoloživog zatvorskog prostora;
- e) povećanje kriminaliteta;
- f) generalno povećanje zatvorenika ;
- g) nedovoljna koordinacija među raznim nadležnim organima ;
- h) opšti socijalni osjećaj.³

¹ Profesor kriminologije, Odjel za komunikacije i mas medije Univerziteta Kapodistrije (Koparski) u Ateni

² K. Spinelli, *LE PROBLEME DE LA SURPOPULATION DES PRISONS GRECQUES* (PROBLEM PRENATRSPANOSTI GRČKIH ZATVORA) u *DETENUS ET DROITS DE L'HOMME* (ZATVORENICI I LJUDSKA PRAVA), *Fondacija Marangopoulos za ljudska prava Sakoulas*, Atina, 1996 str. 65 i dalje i S. Evans Skovron, J. Scott, F. Cullen, *PRISONS CROWDING: PUBLIC ATTITUDES TOWARD STRATEGIES OF POPULATION CONTROL* (PRENATRSPANOST ZATVORA – JAVNI STAVOVI PREMA STRATEGIJAMA KONTROLE ZATVORENIKA), *Journal of Research in Crime and Delinquency* (Časopis za istraživanje zločina i delikvancije), tom. 25, br. 2, Maj 1988. str. 150.

³ V.W. Welsch, H. Pontell, M. Leone, P. Kinkade, *JAIL OVERCROWDING: AN ANALYSIS OF POLICY MAKERS PERCEPTIONS* (PRENATRSPANOST ZATVORA – ANALIZA PREDODŽBI DONOSIOCA ODLUKA, u *tromjesečniku Pravosude*, tom. 7, br. 2, juni 1990. str. 341.

Tačno je, danas, da politika « **get tough** » (biti oštar) u odnosu na slabu podršku širenju mjere uslovnog puštanja na slobodu, kao i progresivnom smanjenju kazni⁴ ostavljaju samo malo mjesta za primjenu novih ili alternativnih mjera.⁵ Osim toga, problemi investiranja u nagodbu koja gravitiraju zatvoru, kao i nezaposlenosti, društvenom isključenju i siromaštvu – ne zaboravljajući pritisak koji vrše mediji u smislu sigurnosti i nagomilane represije – negativno utiču na predstavljanje problema prenatrpanosti zatvora.⁶ Uprkos tvrdnji prema kojoj je povećanje broja kažnjenika u zatvorima neproporcionalno u odnosu na demografsko povećanje opšte populacije⁷ – premda bi izgradnja novih zatvora (javnih ili privatnih⁸) još više iskomplikovala stvarni problem (jer bi to potstaklo sudove da primijene još širu političku represiju) – smanjenje broja zatvorenika čini se da ide u ćorsokak.

Fenomen prenatrpanosti zatvora je vezan za nespobnost sistema da kontroliše kaznu lišavanja slobode kao mjeru kažnjavanja uz povećanje finansijskih troškova, smanjenje kvaliteta života (higijene, slobodnog vremena)⁹, a isto tako i nesigurnosti osoblja u zatvoru i građana, pošto bježanje (često opasnih zatvorenika) postaje sve učestalije.¹⁰ Isti fenomen ima posljedice na psihologiju zatvorenika i na odnose između zatvorenika i čuvara¹¹, čije pogoršanje završava često aktom nasilja¹², mučenjima ili nehumanim postupanjem¹³.

⁴ S. Evans Skovron, J. Scott, F. Cullen, nav.dj., str. 166.

⁵ U vezi s tim, *SUPERVISED DETENTION PROGRAM* (PROGRAM ZATVARANJA POD SUPERVIZIJOM u R. Koehler, Ch. Lindner, *ALTERNATIVE INCARCERATION: AN INEVITABLE RESPONSE TO INSTITUTIONAL OVERCROWDING*, (ALTERNATIVNO ZATVARANJE – NEIZBJEŽAN ODGOVOR NA INSTITUCIONALNU PRENATRPANOST u *FEDERAL PROBATION*, (USLOVNO PUŠTANJE NA SLOBODU), septembar 1992. str. 16 i dalje.

⁶ Vidi P.Finn, *PRISON OVERCROWDING: THE RESPONSE OF PROBATION AND PAROLE* (PRENATRPANOST U ZATVORIMA – ODGOVOR NA USLOVNO PUŠTANJE NA SLOBODU u *CRIME AND DELIQUENCY* (KRIMINAL I DELIKVENCija), tom 30, br. 1, jan. 1984. str. 142.

⁷ J. Favard, *DES PRISONS* (ZATVORI), Gallimard, 1987. str. 87.

⁸ Privatizacija zatvora bi dovela do povećanja broja zatvorenika / odnosno klijenata jer samo na taj način, tu bi bila «korist» za privatni sektor; u tu svrhu, vidi A.Kuhn, *PUNITIVITE, POLITIQUE CRIMINELLE ET SURPEUPLEMENT CARCERAL* (KAŽNJIVOST, POLITIKA KRIMINALA I PRENATRPANOST ZATVORA, Haupt, 1993. str.43.

⁹ S. Evans Skovron, J. Scott, F. Cullen, nav.dj., str. 151.

¹⁰ R. Koehler, Ch. Lindner, nav.dj. str. 12.

¹¹ P.Paulus, *PRISON CROWDING: A PSYCHOLOGICAL PERSPECTIVE* (PRENATRPANOST ZATVORA – PSIHOLOŠKA PERSPEKTIVA), New York, 1988, str. 16, 18, 21.

¹² K. Spinelli, nav. dj. str. 71.

Sadašnje stanje problema pokazuje da je politika država koje su pozvane da zacrtaju strategiju ove materije tegobna. Takođe konstatujemo da se, s jedne strane, nadležni organi alternativno opredjeljuju za strateško smanjenje trajanja kazni, smanjenja broja novih zatvorenika i za povećanje broja zatvorenika koji napuštaju zatvor¹⁴. S druge strane, inicijative za povećanje raspoloživog zatvorskog prostora preuređenjem već postojećih ustanova ili izgradnjom novih zatvora, kao i za regrutovanje osoblja¹⁵ nisu rijetke. Ipak, porast kriminaliteta, efikasnost policije i strogost sudova svode problem na njegovu početnu dimenziju¹⁶.

Pravna država - demokratska država - mora imati za cilj zaštitu društva i ponovno uključivanje delikvenata u društvo. Ipak, posljedice neutralizacije¹⁷, za koju ostaju tako čvrsto vezani represivni mehanizmi našeg krivičnog sistema i sistema « zatvaranja » - na psihološkom i komunikacijskom nivou¹⁸ - od kojih zatvorenici trpe, do te mjere su negativne da neki smatraju da su modernizacija i humanizam¹⁹ tog mehaničkog upravljanja izolovanim i izolacijom nemogući, jer je struktura kaznenih institucija bila zamišljena, a takva je i ostala, da funkcioniše kao azil.²⁰ Uvođenje politike kažnjavanja koju odmah prihvataju slobodni ljudi i zatvorenici vodila bi do eliminacije struktura moći i eksploatacije²¹, te bi se zbog toga takva intervencija pokazala nemogućom.

¹³ R. Morgan, *TORTURES ET TRAITEMENT INHUMAINS OU DEGRADANT* SMUČENJA, NEHUMANO PONAŠANJE ILI PONIŽAVANJA U EVROPI – NEKOLIKO PODATAKA, NEKOLIKO PITANJA u Cl. Faugeron, A. Chauvenet, Ph. Ccombessie, *APPROCHES DE LA PRISON* (PRISTUPI ZATVORU) *De Boeck*, 1996. str. 334, 343.

¹⁴ S. Evans Skovron, J. Scott, F. Cullen, nav.dj., str. 153.

¹⁵ J.Favard, nav. dj. str. 68. i K Spinelli, nav.dj. str. 74.

¹⁶ U vezi sa statističkim podacima vidi VIJEĆE EVROPE B.I.P. br. 19-20 1994, 1995. str. 36, 43, 46, 52, 72, 75, 79, 86. K. Spinelli, nav,dj. str. 71. *Observatoire International des Prisons*, Izvještaj 1997. str. 104 i E. Nikolaou , *FLASH SUR LES CELLULES DE L' EUROPE* (PREGLED ĆELIJA U EVROPI), *Ependitis*, 17 08 97.

¹⁷ A. Kuhn , nav.dj. str. 96 i dalje.

¹⁸ Cl.Montandon, B. Krettaz, *PAROLES DE GARDIENS, PAROLES DE DETENUS* (ZADATA RIJEČ ČUVARA, ZADATA RIJEČ ZATVORENIKA – USLOVNO PUŠTANJE ZATVORENIKA) *Masson* 1981. str. 111.

¹⁹ D. Salas, *VINGT ANS APRES, LE GRAND SILENCE* (DVADESET GODINA POSLIJE, VELIKA ŠUTNJA), *Esprit*, 1995. str. 107.

²⁰ J.P. Jean, *L' INFLATION CARCERALE* (POVEĆANJE BROJA ZATVORENIKA), *Esprit*, 1995. str. 119-120.

²¹ Za grčki Krivični zakon vidi Th. Papatheodoroc, *CODE PENITENTIAIRE HELLENIQUE* (GRČKI KRIVIČNI ZAKON - TEKST I KOMENTAR). Knjizara Biti i znati, *La Rochelle*. 1997.

U ovoj materiji nema magičnih rješenja. Sve moguće i zamislive mjere su isprobane, a da međutim, nisu postigle svoje ciljeve²² : od arhitekture zatvora²³ i zaštite životnog prostora zatvorenika²⁴ do upotrebe tehnika « skladišta » i upravljanja tokovima²⁵. Ipak povećanje dugoročnih i srednjoročnih kazni i konstantno kažnjavanje društvenog ponašanja i političke aktivnosti, ne dozvoljavaju nikakav optimizam u pogledu smanjenja prenatrpanosti zatvora²⁶.

Pošto nedostatak raspoloživih mjesta u ovim ustanovama ne dozvoljava ni razvoj ličnosti zatvorenika, ni slobodnu komunikaciju između njih, nego naprotiv, dovodi do njihovog ponosa²⁷, teško je naći optimalno rješenje²⁸ za kontradiktorne zahtjeve. Problem postaje utoliko teži što neko mjeri efikasnost krivičnog sistema kroz porast broja pritvorenih, osuđenih i zatvorenih lica²⁹. Kako bismo bolje razumjeli pitanje prenatrpanosti zatvora, moramo ga analizirati na tri nivoa : 1) Prije svega, na nivou nefunkcionisanja institucija za preventivno djelovanje koje konačno ne izbjegavaju puštanje u rad sudske mašinerije 2) Potom, na nivou nedovoljnosti lepeze alternativnih sankcija (T.I.G., elektronskog nadzora, itd.). 3) Konačno, na nivou neadekvatne podjele zatvorenika u ustanovama gdje postoji izražen deficit razvoja.

Danas je potrebno prihvatiti s jedne strane mogućnost za lokalno društvo da rukovodi primarnim protuzakonitostima³⁰, a s druge strane, proširenje politike « zadržavajući počinioc u

²² P.Finn, nav. dj. str.150.

²³ D.Welzez Lang, L. Mathieu, M. Fauve, *SEXUALITE ET VIOLENCES EN PRISON* (SEKS I NASILJE U ZATVORU), Aléas 1996. str. 45 i dalje.

²⁴ Za kriterije podjele zatvorenika vidi P. Paulus, nav.dj. str.3-5.

²⁵ A.Kuhn, nav.dj. str. 22 i 42, K. Spinelli, nav.dj. str.69 i dalje.

²⁶ Vidi *L' EXPOSE DES MOTIFS, DU PROJET DE REFORME DU CODE PENITENTIAIRE*, (IZLAGANJE MOTIVA, PROJEKTA REFORME KRIVIČNOG ZAKONA, *Kronika*, br.2, 1991, str. 16 i dalje, kao i IZVJEŠTAJ PARLAMENTARNE KOMISIJE O STANJU U GRČKIM ZATVORIMA, u St. Alexiadis, Y.Panoussis, *CODE PENITENTIAIRE* (KRIVIČNI ZAKON), *Sakkoulas, Kriminološka zbirka*, 1996. str. 426.

²⁷ Vidi Y.Panoussis, *LA REFORME PENITENTIAIRE EN GRECE* (REFORMA KAZNI U GRČKOJ), *Sakkoulas*, 1989, str. 18.

²⁸ R. Ronsenfeld, K. Kempf, *THE SCOPE AND PURPOSES OF CORRECTIONS : EXPLORING ALTERNATIVE RESPONSES TO CROWDING* (OBIM I SVRHE POPRAVNIH MJERA - ISTRAŽIVANJE ALTERNATIVNIH ODGOVORA NA PRENATRPANOST u *CRIME AND DELIQUENCY* (KRIMINAL I DELIKVENCija), tom 37, br. 4, oktobar 1991. str. 481.

²⁹ Isto, str. 484.

³⁰ Y.Panoussis, *SOCIETE LOCAL ET CRIME* (LOKALNO DRUŠTVO I KRIMINAL), *Sakkoulas*, 1993. str. 25-44.

zajednici»³¹ putem prelaznih kazni. To se mora vršiti progresivno, tako da prekid izolacije zatvora ne izazove štetnu prenatrpanost drugih nezatvorskih ustanova.³² Potrebno je upotrijebiti rješenja i novu praksu, kao što su sankcije koje se primjenjuju u zajednici, kućni pritvori³³, itd. Ovakva praksa može da ima pozitivne efekte na probleme zatvorske prenatrpanosti³⁴ ukoliko su takve prirode da mogu izbjeći javnu stigmatizaciju zatvorenika i olakšati njihovu resocijalizaciju³⁵.

Korist, a ne trajanje kazne, čini osnov problema pitanja kažnjavanja.³⁶ U tom okviru, mi moramo ponovno sagledati kako preuređenje kažnjeničkih ustanova³⁷ tako i uspostavljanje « malih specijalnih ustanova kažnjenika » (kapaciteta najviše 100 osoba) i izgradnju zatvorskih jedinica savremene koncepcije. Evropska zatvorska politika³⁸ bi mogla omogućiti da se udaljimo od nekih anahronih praksi.

Pošto ukidanje kratkih zatvorskih kazni često donosi rizik favoriziranja prestupnika « s bijelim okovratnikom », dok primjena alternativnih kazni povlači kod žrtve osjećaj prerusene opuštenosti³⁹, potrebno je uspostaviti procese pomirenja prestupnika sa žrtvom i društvom kako bi se izbjegle ekstremne reakcije⁴⁰. Prenatrpanost zatvora nas potstiče da razmišljamo o

³¹ R.Ronsenfeld, K. Kempf, nav.dj., str. 489.

³² R. Koehler, Ch. Lindner, nav.dj., str. 13 i R. Ronsenfeld, K. Kempf, nav.dj., str. 493. «Rješenje problema prenatrpanosti u kazneno popravnim institucijama neće se naći, ukratko, u reformama kojima se prestupnici jednostavno prebacuju iz natrpanih zatvora u natrane alternative zatvorima».

³³ R. Ronsenfeld, K. Kempf, nav.dj. str. 500.

³⁴ N. Courakis, *PROPOSITIONS POUR L' HUMANISATION DU SYSTEME CARCERAL* (PRIJEDLOZI ZA HUMANIZACIJU ZATVORSKOG SISTEMA, u *POLITIQUE CRIMINELLE* (KAZNENA POLITIKA) (pod vođstvom N. Courakisa), Sakkoulas, 1994, str. 409.

³⁵ O polu-slobodi i podjeli kazne vidi St. Alexiadis, *SCIENCE PENITENTIARE* (NAUKA O KAZNI), Sakkoulas, Solun, 1997. str. 265.

³⁶ J.P. Jean, nav.dj., str.127.

³⁷ Prijedlozi N. Courakisa su, ustvari jako interesantni, N. COURAKIS, nav. djelo str. 416-418.

³⁸ Th. Papatheodorou, *LA PERCEPTION DES TEXTES PENITENTIAIRES EUROPEENS PAR LES DROITS FRANCAIS ET GREC* (OPAŽANJA O EVROPSKIM TEKSTOVIMA O KAZNAMA KROZ FRANCUSKO I GRČKO PRAVO - ZA EVROPSKU POLITIKU U ZATVORIMA, Sakkoulas, Kriminološka zbirka, tom 6, 1995.

³⁹ A.Kuhn, nav.djelo, str.111

⁴⁰A. Magganas, *LES DEUX FACES DU CONTROLE SOCIAL : REPRESSION ET MEASURES ALTERNATIVES* (DVA LICA DRUŠTVENE KONTROLE - REPRESIJA I ALTERNATIVNE MJERE) u *POLITIQUE CRIMINELLE ET*

novom shvatanju sadašnje situacije iz ugla mjera slobode pod nadzorom, a ne više u smislu lišavanja slobode.

Ne znam da li ideja reforme našeg kaznenog sistema koja se bazira na čovjeku-prestupniku - delikventu, a ne na njegovom djelu može da izgleda kao utopija, ali ja sam, nasuprot tome, siguran da kontinuirana prenatrpanost zatvora ne predstavlja tehnički problem, nego pokazuje ideološku prazninu, kulturnu nelagodnost (od strane političara, tehnokrata, penologa, kao i uznemirenih građana).

Činjenica da prihvatamo da zatvorenik može da se kreće slobodno, kao i činjenica da prihvatimo pravo značenje «humanih uslova zatvaranja» ne čini materiju nauke o kažnjavanju, nego krucijalna pitanja nove civilizacije 2001. koja će potvrditi ili redefinisati tvrdo jezgro prava čovjeka (zatvorenika ili onog koji to nije).

Odabrao: prof. mr. sci. Muharem Kreso

Prevela: Fuada Mešak, profesor